

Ana Blandiana, *Gimnastica de seară*

Prof.univ.dr. SIMONA ANTOFI

Centrul de studii culturale central și sud-est europene,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română

Abstract: „*Gimnastica de seară*” [Evening Gymnastics] is a fantastic prose whose particularities converge towards the reconfiguration of reality as a space of a retributive epiphany veiled by the ritual exercise of the careful imitation of human behaviour. Through this exercise, the angel of retribution, sent on a mission of analysing Good and Evil in their concrete, profoundly human dimension, aspires to become like humans. Seen through the divine envoy's (increasingly) empathic and tolerant eyes, humans are seen as prisoners of a condition which is anything but favourable. Semantically reframed as an initiatory exercise voluptuously practised, this enables the angel to rediscover himself as an admirer and experiencer of the human.

Keywords: fantastic, miraculous, imaginary spaces, morality

Într-un articol despre specificitatea scriiturii în proză a Anei Blandiana și despre coloratura stilistică a fantasticului, Gheorghe Glodeanu afirmă: „Recursul la proză, pentru Ana Blandiana, a constituit o necesitate interioară, un reflex al exprimării unor trăiri și meditații despre realități ce nu puteau fi exprimate în poezie. Prozatoarea se dovedește o vizionară, proiecțiile sale în fabulos facilitând incursiunile în trecut, ștergerea barierelor dintre real și fantastic. Rezultă o serie de poeme în proză din care epicul lipsește, lumea dobândind coerență prin intermediul visului. Autoarea are o vădită structură romantică, de unde predilecția pentru un fantastic de tip vizionar, oniric. Tehnica gradației, narațiunea la persoana întâi singular, accentul pus pe atmosferă, cultul misterului, prezența elementului terifiant, fraza amplă constituie trăsături esențiale ale acestei literaturi.” [1]

În aceeași ordine de idei, Viorel Chirilă identifică algoritmul narativ – simbolic pe care se fundamentează aceste narațiuni fantastice - „Subiectele sunt sumare, fără accent deosebit pe evenimentialitate, au la bază intrări în spații insolite, întâlniri cu necunoscuți, parcurgerea unor trasee inedite, vizite neașteptate, refugieri din mediul alienant al orașului. Reperele spațio-temporale sunt vagi, confuze, nedefinite pentru a favoriza producerea tainei și infuzia de mister. Cronotopul epic se definește printr-un moment al acumulării tensiunilor și apoi prin descătușarea lor bruscă, eliberare prin fugă, revoltă interioară sau ficțională. În centrul textelor e mereu o conștiință agresată care trebuie să-și apere libertatea, integritatea, demnitatea și valorile. Relația tipică

ce se stabilește între eul narator și lumea din jur este una de putere. Personajele autoarei sunt în primul rând simboluri ale condiției umane, nu au nume, biografie, portrete sau trecut. Se legitimează doar prin trăiri, mod de gândire și atitudinea față de situația în care sunt puse.”

Gimnastica de seară – textul pe care îl analizăm aici, se încadrează, conform taxinomiei propuse de Viorel Chirilă, în categoria care implică „apariția thanatică, spectrul.” [2]

La rândul său, Delia Ungureanu remarcă dimensiunea implicit poetică a scrierilor fantastice ale Blandianei – „Mai înainte de orice, povestirile fantastice ale Anei Blandiana sunt tablouri care, fără să îl înspăimânte sau să îl subjuge pe lector, îl cheamă să învețe o estetică a privirii, estetică ce va fi explicitată în eseurile poetei.” [3]

Joaquín María Aguirre Romero descrie astfel lumea articulată prin discursul fantastic și (adesea) oniric al prozei Blandianei - „Nu există o lume fantastică și o lume reală, ci un domeniu al oniricului atât de profund, atât de persistent, încât rivalizează cu existentul. Din cauza acestei trăiri în interiorul visului, cunoașterea ia forma unor amintiri revelatoare, a unor epifanii, a unor evenimente ce ni s-au întâmplat într-un alt timp, într-un vis din care nu ne aducem aminte să ne fi trezit vreodată.” [4] Iar *Dicționarul general al literaturii române* evidențiază două caracteristici esențiale ale scriiturii fantastice a Blandianei – faptul că „narează aventuri cerebrale” care devin „moduri ale unor interogații”. [Raicu, 2004:555]

Realitatea de gradul al doilea din aceste proze, de care vorbește Ioan Holban [5], include, așa cum observă Maria Ana Tupan, „momentele arhetipale: nașteri, supraviețuire, moarte, făcând abstracție de mecanismul social ce a deraiat spre absurd la un moment dat (...)” [6] Iar Dumitru Radu Popa distinge, drept corolar al tuturor experiențelor prin care trec personajele din prozele literare ale Blandianei, dimensiunea morală – „N-aș fi crezut că se poate face proză fantastică implicând în asemenea măsură moralitatea (cu toate avatarurile și consecințele ei în viața socială), fără căderi sau pierderi fatale pe planul artei literare.” [7]

Gimnastica de seară - un exercițiu literar de luciditate asupra condiției umane - construiește o lume ipotetică, o redesenare a imanentului prin ochii unui emisar al transcendentului, un înger – poate însuși îngerul morții - coborât pe pământ, cu misiune punitivă, dar care traversează o experiență inițiatică orientată, simbolic, de sus în jos. Adică de semn contrar inițierii unui pământean în tainele vieții și mai ales ale morții. Misiunea îngerului – din perspectiva căruia, grație stilului indirect liber, se face relatarea, este, la

început, neclară, iar prezența lui printre oameni este clandestină și camuflată sub aparența unui pământean obișnuit. Mesagerul divin își ascunde identitatea constant, cu multă grijă, mimând cu minuțiozitate comportamentul oamenilor obișnuși. Atent să nu își folosească (prea vizibil) puterile, pentru a nu se deconspira, îngerul experimentează, pe cont propriu, noțiunile de Bine și de Rău puse în practică. Și relativizate, reconfigurate, redimensionate pe (mereu) alte coordonate.

În fapt, îngerul pare a reitera, prin prezența lui pe pământ, istoria mitică a pedepsirii Sodomei și Gomorei. Văzută într-o variantă care îl lasă pe cititor doar să anticipeze, vag, urmările pe care experimentarea vieții de pământean pe care o trăiește îngerul, și concluzia la care acesta ajunge, cu privire la eterna întrebare despre Ce este Bine(le) și ce este Rău(l), o pot avea.

Jocul *de-a – fi – ca – oamenii*, mimarea omenescului printr-un ritual comportamental ce devine, treptat, ritual riguros regizat, obosește îngerul. Care începe să piardă cheia de la apartamentul în care locuiește, uită să mânjească cu mâncare câteva farfurii și câteva tacâmuri, pentru a nu trezi suspiciunea femeii care îi face curățenie. Privește cu stoicism la televizor, pentru a putea participa, și el, la discuțiile de a doua zi, de la serviciu. Căci îngerul lucrează într-o uzină. Mai mult, trebuie să experimenteze și cunoașterea prin simțuri – inferioară celei spirituale, și fatamente relativă – „perceperea omenească, luarea de cunoștință prin simțuri îi dădeau o imagine mai concretă (chiar dacă nu mai exactă), mai colorată, aș zice, asupra realității.” [Blandiana, 2011:231]

Condiția umană, văzută astfel, din interior și de aproape, „are și părțile ei plăcute”. Și produce emoție, o căldură lăuntrică până atunci necunoscută emisarului divin, precum și o secretă bucurie de a se (re)descoperi pe sine asemenea *semenilor săi* – „Se umaniza pe zi ce trecea, asta era evident, și, deși acest fapt nu avea de ce să-l neliniștească, elanul cu care se avânta în acțiuni care ar fi trebuit mai degrabă să-l plictisească și minuția cu care reconstitua cele mai neînsemnate gesturi îl făceau să roșească și să se simtă vinovat puțin, ca de o plăcere nu tocmai demnă de laudă.” [Blandiana, 2011:231] Umanizarea devine, așadar, un exercițiu cu efecte neașteptate: place, măgulește, bucură. A fi asemenea celorlalți, a nu fi perceput ca fundamental diferit – iată efectele coabitării cu oamenii.

De fapt, textul se construiește pe o ambiguitate fundamentală, căci identitatea acestui personaj straniu rămâne neclară până la final. Doar aici, în atmosfera de singurătate protectoare a camerei sale lipsite de mobile, personajul își dezmoștește aripile de înger – „Înainte de asta însă, ca în fiecare seară, după ce ultimul nasture fusese deschis și ultima haină căzuse, își făcu

obișnuita gimnastică: așezându-se strategic într-o parte mai lipsită de mobile a odăii, întinzându-și-le cât putea de mult, își deschise și-și închise aripile anchilozate de neîntrebuințare. Repetă conștiincios mișcarea de mai multe ori. Și numai după aceea adormi.” [Blandiana, 2011:236] Această *gimnastică de seară* reconfigurează semantica de adâncime a textului, reordonând, între titlu și finalul textului, semnificația experimentului *de-a oamenii* pe care îngerul îl execută conștiincios.

Un fantastic atipic, alunecând spre miraculos, se regăsește aici, pe coordonatele unei epifanii cu dublă miză. Pe de o parte, Binele și Răul nu mai sunt abstracțiunile rigide, văzute de sus. Pe pământ, între oameni, aceste două principii se contaminatează, interferează ori se alterează reciproc – „Adevărul adevărat era că de departe totul părise mult mai limpede. Binele și răul se vedeau de acolo atât de evident opuse și deosebite încât pedepsirea și răsplătirea lor părise o misiune mai curând de rutină, fără nimic deosebit de dificil. (...). Cu timpul, însă, nu se clarifica nimic.” [Blandiana, 2011:232] Sau se confundă – „Contururile, care la început i se părea că se suprapun, (...), s-au dovedit adesea suprapuse cu adevărat, încât discernerea lor și delimitarea unora de altele, departe de a fi o joacă, au devenit o ocupație necesitând finețe și plină de subtilități.” [Blandiana, 2011:232] Și devin tot mai dificil de identificat ca atare.

Pe de altă parte, experimentul începe să afecteze experimentatorul. Devenit din ce în ce mai iertător, îngerul pare să li se substituie oamenilor pe ale căror fapte a fost trimis să le măsoare cu măsura abstractă a principiilor opozante. Știe, asemenea Celui de sus, care sunt gândurile oamenilor, resorturile intime ale faptelor acestora. Dar, umanizat și tolerant, iertător și capabil de o empatie profundă, emisarul divin găsește Răul la tot pasul, dar îl absolvă: „Și, deși răul pe care îl descoperea era din ce în ce mai mare, cei care îl făceau erau absolviți rând pe rând, din motive care se îndoia că ar rezista severității de sus, dar pe care sufletul său le găsea suficiente și destul de puternice pentru a izvorî iertarea.” [Blandiana, 2011:233] Este, acesta, un comportament a cărui exemplaritate se revendică de la Noul Testament, și se raportează la o divinitate iertătoare și pașnică.

Așa se face că perspectiva din care este privită drama tăcută a lui Dumitrașcu, cel mereu murdar, umil și cu mâini mari, roșii și lucioase – semn al muncii grele, și al uleiului de mașină uscat, transformat în crustă lipită de degete, este explicit empatică. Mărunta lui existență include minciuna – căci Dumitrașcu nu o iubește pe fata care îl adoră și pe care a lăsat-o însărcinată – „fata aceea cu mijlocul tot mai gros și cu mersul tot mai umil, târșit într-un fel

aproape insuportabil prin secție, ca și cum ar mai spera mereu că o să fie strigată, că o să fie întoarsă în ultima clipă din urmă.” [Blandiana, 2011:233] Măinile acelea, marcate pe viață de munca dură, și semn al statutului umil - în ordinea socială a unei lumi ea însăși lipsită de orice orizont, sunt argumentul și dovada expierii tuturor păcatelor pe care acest om nesemnificativ, în orice ordine valorică ar fi fost pus, le-a comis – „De acolo de sus era imposibil să-i treacă prin minte că forma sau culoarea mâinilor cuiva ar putea avea vreo legătură cu judecata sufletului său păcătos, în timp ce acum, aici, simțea că această legătură există fără a putea ști cum se explică ea.” [Blandiana, 2011:233]

Văzută dinspre emisarul divin, viața televizată – o viață de gradul al doilea (fals) copiată după realitate, nu poate fi decât plictisitoare. Teatral – artificială – „De fapt, cum ar fi putut să-l distreze bietul dreptunghi de sticlă pe care se desfășurau întâmplări convenționale, gesturi artificiale, vorbe confecționate (...)”. [Blandiana, 2011:234] Un spectacol al derizoriului care, cândva, îl fascinase, îl făcuse să uite de misiunea sa punitivă și să se bucure, într-o stare de libertate cu totul nouă pentru el, de viața oamenilor. Pe care o descoperea cu încântare, privindu-i cum se agită zilnic, inutil și perpetuu, cu toată ființa lor – „Și s-a reîntors de câte ori a putut, cu aceeași nepotolită sete de a privi, de a vedea nașteri, și morți, și iubiri, și lupte, de a asculta șoapte drăgăstoase, șuierături de ură, urlete de mânie, țipete de exasperare, hohote de plâns, cascade nestăvilite de râs.” [Blandiana, 2011:234] – experimentând-o, cu voluptate, pe cont propriu.

Condiția umană se vede, astfel, revizuită și revalorizată. Privită din afară, dar de aproape, viața limitată a oamenilor are o frumusețe aparte. E plină, e dinamică, e densă în emoții, în evenimente decisive – totul se recalifică semantic la scara timpului petrecut între viață și moarte. Imperfecțiunea omului și a vieții lui se încarcă cu o frumusețe aparte, pe care emisarul divin o (re)descoperă și după care începe să jinduiască.

Treptat, textul se transformă într-o parabolă despre viață și moarte, Bine și Rău, incongruențe și asperități care relativizează și, surprinzător, înfrumusețează lumea oamenilor. Așa se face că îngerul „Se așeza la cozi pentru cumpărarea unor produse pe care le lăsa apoi la vreun colț de stradă sau le făcea pur și simplu să dispară, se plimba duminica înainte de masă prin parcuri, (...), umbla prin gări și aștepta să ia bon la policlinici, se plimba pe bulevarde și încerca să ia bilete la cinematograful, (...)” [Blandiana, 2011:235]

Priviți de aproape, oamenii sunt urâți, poartă, pe chipurile lor, semnele timpului care curge, ale suferințelor încrustate în carne, ale speranțelor și ale

zbaterii lor continue pentru supraviețuire. Urâtenia aceasta îl înduioșează pe înger – „Îi plăcea să meargă pur și simplu pe stradă uitându-se cu atenție la pielea poroasă și impură a fețelor lor; la ochii lor de culori incerte, agitându-se și bătând din aripi ca niște păsări în colivia definitivă a cearcănelor sau, dimpotrivă, dând să iasă ca niște monede lucitoare de schimb din portofelul umflat al pleoapelor; la gâturile lor zbârcite și dungate; la bărbiile lor atârând; la părul lor tuns sau coafat de cele mai multe ori ridicol; la trupurile lor de cele mai multe ori diforme, prea slabe sau prea grase, subliniindu-și mereu, într-un fel sau altul, perisabilitatea, capacitatea de a putrezi.” [Blandiana, 2011:235-236], și îl determină să coboare tot mai mult în lumea aceasta, pe ale cărei părți frumoase și captivante le descoperă el însuși. Puține și efemere, precum întreaga condiție a omului, resursele de auto-regenerare afectivă și emoțională ale acestuia sunt experimentat cu voluptate de înger. Visul – cu evidentă funcție compensativă, adică evaziunea, în deplină libertate, în imaginar, a oamenilor și a mesagerului divin, îi eliberează de orice reguli, îi egalizează și îi face fericiți – „Privise adesea copiii dormind și se distrase adesea zburând, noaptea, în jurul cuiburilor în care păsările tresăreau din somn, simțindu-l în preajmă fără a-l vedea și fără a înțelege ce se întâmplă. Dar numai după ce adormise și el însuși înțelesese ce înseamnă somnul și descoperise, plin de fermecată uimire, visul, care nu fusese până atunci pentru el decât un cuvânt.” [Blandiana, 2011:236]

Note finale

[1] Gheorghe Glodeanu, *Ana Blandiana și provocările fantasticului*, disponibil la adresa <https://www.proquest.com/openview/592b47fca415cb2919d1fc4e8bb61b33/1.pdf?pqorigsite=gscolar&cbl=4939752>.

[2] Viorel Chirilă, *Ana Blandiana. Între exultanță și revoltă în fața existenței* – rezumatul tezei de doctorat disponibil la adresa <https://www.scribd.com/document/350539494/Chirila-Viorel-rezumat-pdf>. „Domeniul mutațiilor fantastice este reprezentat de următoarele motive: a) călătoria miraculoasă (*Amintiri din copilărie*) ; b) amalgamarea visului și a realității (*Imitație de coșmar*, *Reportaj*, *Orașul topit*, *Cel visat*); c) amalgamarea vieții cu moartea (*Rochia de înger*, *Lecția de teatru*); d) dispariția fantastică (*Lecția de teatru*, *Dragi sperietori*). Al doilea domeniu, apariții fantastice, grupează motivele: a) ambiguitatea ivirii demonice (*Capela cu fluturi*); b) apariția thanatică, spectrul (*Lecția de teatru*, *Biserica fantomă*); c) apariția unor zeități insolite (*Dragi sperietori*, *Zburătoare de consum*, *Gimnastica de seară*, *Misiune imposibilă*).”

[3] Delia Ungureanu, *Ana Blandiana în zodia lucidității imperturbabile*, în „Observator cultural”, nr. 333 din 10.08.2006, disponibil la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/ana-blandiana-in-zodia-luciditatii-imperturbabile-2/>

[4] Joaquín María Aguirre Romero, *Ana Blandiana. O poetică a umilinței*, în „Observator cultural”; nr. 486 din 6.08.2009, disponibil la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/ana-blandiana-o-poetica-a-umilintei/>

[5] Ioan Holban, *Cât de scurt este spațiul unui vis*, în „Cronica”, nr. 38, 1982.

[6] Maria Ana Tupan, *Proiecte de trecut*, în „Steaua”, nr. 10, 1982.

[7] Dumitru Radu Popa, *Realul, dar în formă semnificativă*, în „România literară”, nr. 23, 1983.

Referințe bibliografice

Aguirre Romero, Joaquín María, *Ana Blandiana. O poetică a umilinței*, în „Observator cultural”; nr. 486 din 6.08.2009, disponibil la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/ana-blandiana-o-poetica-a-umilintei/>

Blandiana, Ana, *Cele patru anotimpuri. Proiecte de trecut*, Jurnalul Național, București, 2011.

Chirilă, Viorel, *Ana Blandiana. Între exultanță și revoltă în fața existenței*, rezumatul tezei de doctorat disponibil la adresa <https://www.scribd.com/document/350539494/Chirila-Viorel-rezumat-pdf>

Glodeanu, Gheorghe, *Ana Blandiana și provocările fantasticului*, disponibil la adresa <https://www.proquest.com/openview/592b47fca415cb2919d1fc4e8bb61b33/1.pdf?pqorigsite=gscholar&cbl=4939752>.

Holban, Ioan, *Cât de scurt este spațiul unui vis*, în „Cronica”, nr. 38, 1982.

Popa, Dumitru Radu, *Realul, dar în formă semnificativă*, în „România literară”, nr. 23, 1983.

Raicu, Lucian, *Ana Blandiana în Dicționarul general al literaturii române*, A/B, 2004, Editura Univers Enciclopedic, București.

Tupan, Maria Ana, *Proiecte de trecut*, în „Steaua”, nr. 10, 1982.

Ungureanu, Delia, *Ana Blandiana în zodia lucidității imperturbabile*, în „Observator cultural”, nr. 333 din 10.08.2006, disponibil la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/ana-blandiana-in-zodia-luciditatii-imperturbabile-2/>

Zamfir, Mihai, *Poeta prozatoare*, în „România literară”, nr. 12/2022, disponibil la adresa <https://romanaliterara.com/2022/04/poeta-prozatoare/>